

Наталія Кордунова

Психологія криз особистості

Робоча програма
нормативної навчальної дисципліни

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Факультет психології

Кафедра педагогічної та вікової психології

ПСИХОЛОГІЯ КРИЗ ОСОБИСТОСТІ

Робоча програма

нормативної навчальної дисципліни

підготовки спеціаліста

спеціальності 7.03010201 Психологія

Луцьк-2014

УДК 159.923 (073)

ББК 88.37р 30–2

К–66

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 3 від 20 листопада 2013 р.).

Рецензент:

Мельник А. П. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та безпеки життєдіяльності Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Кордунова Н. О.

К–66 Психологія криз особистості: Робоча програма нормативної навчальної дисципліни / Наталія Олександрівна Кордунова. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2014. – 32 с.

Видання містить матеріали щодо структури робочої програми нормативної навчальної дисципліни «Психологія криз особистості».

У робочій програмі нормативної навчальної дисципліни подано опис типологічних ознак криз особистості та вікові особливості їх виявлення на кожному етапі онтогенезу людини.

Рекомендовано студентам факультету психології спеціальності “Психологія” заочної форми навчання.

УДК 159.923 (073)

ББК 88.37р 30–2

© Кордунова Н. О., 2014.

© Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, 2014

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Опис навчальної дисципліни	5
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	5
3. Програма навчальної дисципліни.....	7
4. Структура навчальної дисципліни	10
5. Теми практичних занять	11
6. Самостійна робота.....	20
7. Індивідуальні завдання	20
8. Методи навчання	21
9. Методи та засоби діагностики успішності навчання	22
10. Розподіл балів, які отримують студенти.....	22
11. Методичне забезпечення	22
12. Питання для підготовки до заліку.....	22
13. Список джерел	24

ВСТУП

Стрімкі темпи розвитку суспільства, динамізм соціальних процесів, оновлення духовних, морально-ціннісних орієнтирів, економічна криза та ін. зумовлюють психологічне напруження, викликають депресію, стрес та кризи особистості.

Поряд із соціотехнологічними, в механізмі кризових станів людини потужними є й фактори соціально-психологічного, педагогічного та особистісного характеру.

Що ж створює психологічне напруження, спричинює кризові стани особистості в її життєвій долі? Чи можна запобігти виникненню кризового стану? Як допомогти дітям, молоді та дорослим людям у кризових ситуаціях? На ці та інші запитання й проблеми повинен дати відповідь психолог, який повинен вміти попередити або запобігти виникненню кризи. Тому професійна діяльність психолога вимагає від спеціаліста певного набору знань та досвіду, підвищення рівня професійної та особистісної підготовки у системі вищої школи, що диктується умовами сьогодення в контексті необхідності збільшення їх кількості. Як наслідок – посиленням вимог до роботи психолога, його компетентності, професіоналізму, здатності ефективно виконувати поставлені завдання. Саме тому професійний розвиток є необхідною умовою успішного оволодіння професійними знаннями з даної проблеми і ефективного здійснення поставлених професійних завдань у майбутньому.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	0301 – соціально-політичні науки	Нормативна
	7.03010201 - психологія	
Модулів	Психологія	Рік підготовки 6
Змістовних модулів		Семестр 11
ІНДЗ : є		Лекції 8 год.
Загальна кількість годин 108		Практичні 4 год.
Тижневих годин (для заочної форми навчання): аудиторних 2 самостійної роботи 8,5 індивідуальної роботи 1,5	Спеціаліст	Самостійна робота 78 год.
		Індивідуальна робота 18 год.
		Форма контролю: залік

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія криз особистості» є ознайомлення студентів з сучасними уявленнями про психологічну природу життєвих криз особистості та методами психокорекції душевно-емоційного стану людини.

Завданням вивчення дисципліни є теоретичне і практичне ознайомлення студентів з найсучаснішими науковими досягненнями з питань:

- суспільство та особистість на сучасному етапі;
- вплив кризового стану суспільства на особистість;
- криза соціуму і доля людини;
- фактори і форми психологічної травматизації особистості;
- втрата як причина психологічної кризи;
- вікові кризи особистості;
- самотність як прояв кризового стану особистості;

- криза ідентичності особистості;
- життєва криза і самогубство людини;
- особливості кризового консультування та надання психологічної допомоги.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

- основні вітчизняні та зарубіжні теоретичні підходи до розуміння поняття кризи;
- основні методи, прийоми, засоби, що застосовуються для виявлення, корекції та профілактики кризових станів особистості;
- детермінацію криз особистості;
- механізми кризових станів людини;
- причини, що спричиняють кризові стани особистості;
- шляхи запобігання виникнення кризових станів особистості;
- роль школи у формуванні життєвої компетентності, духовно-душевної стійкості особистості.

вміти:

- оперувати науковими поняттями з даної проблеми;
- аналізувати специфіку виникнення і протікання кризових тенденцій та їх вплив на особистісне і професійне становлення;
- правильно підбирати і застосовувати методи, методики і техніки для діагностики криз особистості;
- запобігати виникненню кризового стану особистості;
- допомагати дітям, молоді, дорослим у кризових ситуаціях;
- уміти жити в нових суспільних умовах;
- долати кризові стани, як прояв суперечностей життя і «незавершеності» самої особистості;
- уміти формувати свою життєву стратегію;
- здійснювати самовиховання, саморозвиток, самореабілітацію через систему захисту і підтримки;
- формувати життєву компетентність, соціальні навички поведінки й установки, спрямованих на життєздійснення, забезпечення культури життя;
- розвивати професійно важливі якості психолога.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вплив кризового стану суспільства на особистість

Цивілізація і час: сценарії розвитку суспільства. Природа сучасного соціального конфлікту. Специфіка соцієтальних конфліктів. Структура, основні стадії та види конфліктів. Кризовий стан суспільства та його вплив на особистість. Соціальні фактори екзистенціальної кризи. Соціально-політична нестабільність суспільства та її вплив на формування життєвої стратегії особистості. Соціально-політична напруженість в системі стосунків між людьми.

Тема 2. Криза соціуму і доля людини

Соціум як соціальний інститут людини. Історичні форми кризових станів. Соціальне походження криз. Соціальна криза. Інтегральна криза. Криза світогляду. Духовна криза. Життєві кризи і сутність життя. Кризовий період соціального життя. Соцієтальні підвалини кризового стану. Механізми формування соціальної та кризової поведінки особистості. Внутрішньоособистісний конфлікт та життєві кризи. Соціально-психологічна безпека людини у період кризи. Стадії адаптації до кризи.

Тема 3. Фактори та форми психологічної травматизації особистості

Повсякденна психологічна травматизація особистості. Вплив стресу на життя особистості та його наслідки. Види та механізми стресу. Стадії стресу. «Біографічний стрес». Індивідуальні реакції на стрес фактори. Психологічне розуміння понять «ситуація», «картина світу», «криза». Ставлення особистості до кризової ситуації. Техніки життя та можливості індивідуального контролю у кризових ситуаціях. Форми та способи опанування кризи. Типи опанування за Р. Лазарусом (проблемно-сфокусоване, емоційно-сфокусоване, уникання). Надання психологічної допомоги та самодопомоги у кризових станах.

Тема 4. Втрата як чинник психологічної кризи

Криза вмирання. Смерть. Етапи усвідомлення смерті. Втрата. Реакції втрати. Основні реакції людини на втрату близьких. Вікові та гендерні особливості переживання втрати. Психологія горя (Е. Ліндемманн).

Сімейні кризи. Криза вступу у шлюб. Криза, пов'язана із народженням дитини у сім'ї. Криза, пов'язана із вступом дитини у навчальний заклад. Криза середини життя у батьків та підліткова криза у дітей. Криза значущих стосунків. Кризи особистісної автономії. Вихід на пенсію – зміна соціального статусу людини (пенсійна криза). Розлучення. Реакції на розлучення. Гендерні особливості прийняття розлучення.

Криза здоров'я. Втрата здоров'я та вплив хвороби на особистість. Внутрішня картина хвороби, її рівні. Типи людей за відношенням до хвороби. Вікові та індивідуальні переживання хвороби. Лікар та хворий: моделі стосунків.

Тюремна криза. Особливості перебування в ізоляції. Зміни особистості засудженого. Тюремний синдром. Адаптація до умов позбавлення волі, її фази. Психологічні стани засуджених.

Професійна криза. Безробіття, його види. Психологічні особливості безробітних. Типи поведінки безробітних. Соціально-психологічні фактори готовності до професійної переорієнтації. Умови професійної стабільності. Способи пошуку роботи.

Тема 5. Вікові кризи особистості

Поняття про кризу. Природа життєвої кризи. Класифікація життєвих криз (Дж. Каплан, Е. Ліндемманн, Р. А. Ахмеров, Ф. Василюк, Е. Еріксон, І. С. Кон, О. А. Донченко, Т. М. Титаренко та ін.).

Вік, як причина психологічної кризи. Криза новонародженості. Криза дитячого віку. Криза 1 року життя. Криза 3-х років життя. Криза 7 років життя. Підліткова криза. Криза юнацького віку. Кризи студентського віку (криза адаптації до умов навчання, криза «середини» навчання, криза випускника, криза відрахування).

Кризи ранньої дорослості. Кризи віку дорослості (безперспективності, здоров'я, значущих стосунків, життєвих помилок, нереалізованості, особистісної автономії, самореалізації, спустошеності). Криза середини життя. Криза похилого віку («Я-інтеграції»).

Ознаки і типологія криз. Фази розвитку кризи (В. М. Заїка). Стадії кризи. Критерії кризи. Типи ставлення особистості до кризи. Форми переживання особистістю життєвих криз. Гендерні відмінності кризи (моделі поведінки жінок та чоловіків). Стратегії розв'язання життєвої кризи.

Тема 6. Криза ідентичності особистості

Провідні підходи до вивчення феномену ідентичності. Сутність, структура і класифікація ідентичності особистості. Статуси ідентичності (Дж. Марсія). Поняття «іманентної ідентичності». Усвідомлена і неусвідомлена ідентичність. «І» та «Ме», як провідні аспекти ідентичності в рамках теорії Дж. Міда. Види ідентичності (за Е. Гофманом). Критерії оцінки ідентичності. Причини виникнення кризи ідентичності. Криза ідентичності як результат стагнації в розвитку особистості. Роль кризи особистісної ідентичності в розвитку людини. Вплив «кризи ідентичності» на особистісне та професійне самовизначення. Поняття конструктивної та деструктивної кризи ідентичності.

Позитивна (продуктивна, досягнута) та негативна (непродуктивна, дифузна) трансформації ідентичності. Причини трансформації ідентичності. Критерії диференційної діагностики синдрому трансформації ідентичності.

Почуття ідентичності як умова успішної побудови процесу особистісного і професійного самовизначення.

Тема 7. Самотність як прояв кризового стану особистості

Загальне поняття проблеми самотності. Соціально-психологічний аспект самотності. Причини самотності. Чинники, що сприяють виникненню самотності. Види самотності. Реакції особистості на стан самотності. Типи переживання самотності. Модель самотності (У. А. Садлер, Т. Б. Джонсон). Вікові особливості самотності. Шляхи подолання самотності як кризового стану особистості.

Тема 8. Життєва криза і самогубство людини

Проблема суїциду в історії та науці. Соціально-психологічні умови та мотиви суїцидальної поведінки. Суїцид та особистість – специфіка взаємовідносин. Соціально-психологічна дезадаптація як основа суїцидальної поведінки. Суїцид і вік. Гендерні особливості суїцидальної поведінки. Суїцид і професія. Особистісні фактори суїцидального ризику. Види суїцидальної поведінки. Суїцид як деструктивний вихід з кризи. Термінальний період в житті людини. Поняття «термінальності» в психології. Динаміка переживань термінальних станів.

Тема 9. Особливості кризового консультування та надання психологічної допомоги

Поняття кризового консультування. Специфіка кризового консультування. Консультування та психотерапія. Види та техніки кризового консультування.

Мета та завдання кризового консультування, його ефективність та тривалість. З. Фрейд про роботу з клієнтом.

Специфіка соціальних особливостей захворювання. Основні психогенні реакції в період захворювання. Специфіка консультування на різних етапах захворювання.

Особливості консультування та надання психологічної допомоги людям, які переживають втрату, ВІЛ-інфікованим, хворим на СНІД, умираючій людині.

Принципи консультування: анонімність, відповідальність, делікатність, добровільність, доброзичливість, довіра, компетентність, об'єктивність, тактовність, толерантність. Об'єктивні та суб'єктивні чинники консультування. Позиції консультанта. Етичний кодекс консультанта.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістовних модулів і тем	Усього	Кількість годин				
		у тому числі				
		лекції	практичні (семінари)	Індивід. робота	самостійна робота	Контр робота
Тема 1. Вплив кризового стану суспільства на особистість	9	0,5	-	2	6	-
Тема 2. Криза соціуму і доля людини	8,5	0,5	-	2	6	-
Тема 3. Фактори і форми психологічної травматизації особистості	13,5	1	1	2	10	-
Тема 4. Втрата як чинник психологічної кризи	11	1	-	2	8	-
Тема 5. Вікові кризи особистості	17	1	1	2	12	-

Тема 6. Криза ідентичності особистості	14	1	1	2	10	-
Тема 7. Самотність як прояв кризового стану особистості.	11	1	-	2	8	-
Тема 8. Життєва криза і самогубство людини	11	1	-	2	8	-
Тема 9. Особливості кризового консультування та надання психологічної допомоги	13	1	1	2	10	-
Усього годин	108	8	4	18	78	-

5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	<p>Тема 1. Вплив кризового стану суспільства на особистість</p> <p>1. Кризовий стан суспільства та його вплив на суспільну і соціальну культуру особистості.</p> <p>2. Психологічний стан людини та її соціальне самопочуття у період кризового стану суспільства.</p> <p>3. Соціально-психологічна напруга в системі стосунків між людьми у період кризового стану суспільства..</p> <p>4. Кризи життєвих цінностей і смислів.</p> <p>5. Піднесення рівня і збагачення духовно-культурного буття людини.</p> <p>6. Формування нового ставлення людини до світу і до самої себе.</p> <p>I. Словникова робота: адаптація, активність, асоціалізація, десоціалізація, деформація, життєтворчість, життєва стратегія, криза, кризовий стан, локус контролю, напруга, норма, особистісна диспозиція, самоконтроль, саморегуляція, самосвідомість, свідомість, світогляд, соціалізація,</p>	-

соціальна група, соціальна деформація, соціальна криза, соціальна культура, соціальна норма, соціальна поведінка, соціальний досвід, соціальний контроль, соціальний самоконтроль, соціально-психологічний конфлікт, суспільна свідомість.

II. Опрацювати статті:

1. Александровский Ю. А. Социально-стрессовые расстройства.
2. Асмолов А. Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров.
3. Жедунова Л. Г. Личностный кризис и образ мира (субъективная реальность кризиса).

Джерело:

1. Александровский Ю. А. Социально-стрессовые расстройства / Ю. А. Александровский // Обозрение психиатрии и медицинской психологии имени В. М. Бехтерева. – 1992. – № 2. – С. 5–10.
2. Асмолов А. Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров / А. Г. Асмолов. – М. – Ин-т практ. психол.; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 320 с.
3. Жедунова Л. Г. Личностный кризис и образ мира (субъективная реальность кризиса) : [монография] / Л. Г. Жедунова. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2009. – 135 с.

III. Теми рефератів:

1. Вплив кризового стану суспільства на самопочуття громадян.
2. Соціально-психологічна безпека як необхідна умова морально-психологічного здоров'я людини.
3. Формування життєвої стратегії особистості у період кризи.

2.

Тема 2. Криза соціуму і доля людини

1. Соціум як соціальний інститут людини. Стадії адаптації.
2. Соціальне походження криз.
3. Історичні форми кризових станів особистості.
4. Криза в семантичній моделі особистості.
5. Самоорганізація семантичного простору особистості.
6. Трансформації особистісної картини світу.
7. Внутрішньоособистісний конфлікт як чинник виникнення життєвої кризи особистості.

-

	<p>8. Механізми формування соціальної та кризової поведінки особистості.</p> <p>9. Основні форми соціального контролю та його вплив на долю людини.</p> <p>10. Допомога дітям і молоді у кризових ситуаціях.</p> <p>I. Словникова робота: архетип, внутрішньо-особистісний конфлікт, генеративність, дезадаптація, добродійність, духовна криза, духовна цінність, духовний потенціал людини, індивідуалізм, інтеграція, іррадіація, конгруентність, конфлікт, ментальність, національна самосвідомість, норма, переконання, персоналізація, раціоналізація, психічна напруженість, самоорганізація, самоосмислення, сенс життя, соціальна ситуація розвитку, соціальне оточення, соціально-психологічна терпимість, соціетальна психіка, соціум, сублимація, сумління, суспільство.</p> <p>II. Опрацювати статті:</p> <p>1. Дзюба Т. М. «Життєва криза» як феномен внутрішнього світу дорослої людини.</p> <p>2. Злобіна О. Г. Суспільна криза і життєві стратегії особистості.</p> <p>3. Макеева Л. Життєвий шлях особистості.</p> <p>Джерело:</p> <p>1. Дзюба Т. М. «Життєва криза» як феномен внутрішнього світу дорослої людини / Т. М. Дзюба // Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2012. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія. – 2011. – Част. 32. – С. 155–160.</p> <p>2. Злобіна О. Г. Суспільна криза і життєві стратегії особистості / О. Г. Злобіна, В. О. Тихонович. – К. : Стислос, 2011. – 238 с.</p> <p>3. Макеева Л. Життєвий шлях особистості / Л. Макеева, О. Ліхачова // Психолог. – 2004. – № 18 (114). – С. 2–6.</p> <p>III. Теми рефератів:</p> <p>1. Соціетальні підвалини кризового стану.</p> <p>2. Подолання кризових ситуацій як прояву суперечностей життя.</p> <p>3. Соціальний характер кризи.</p>	
--	---	--

3.	<p>Тема 3. Фактори та форми психологічної травматизації особистості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повсякденна психологічна травматизація особистості. 2. Стрес як складова життя особистості. 3. Вплив стресу на життя особистості та його наслідки. 4. Ставлення особистості до кризової ситуації. 5. Техніки життя та можливості індивідуального контролю у складних умовах. 6. Надання психологічної допомоги та самопомоги у кризових станах. 7. Індивідуальне опанування у кризовому стані. 8. Психокорекція та психотерапія кризових станів особистості. <p>I. Словникова робота: апатія, афект, біографічний стрес, витіснення, гнів, депресія, екстраверсія, заміщення, заперечення, злість, інтроверсія, інфантильність, конфліктний смисл, критична ситуація, критичний період, навіювання, наслідування, невротичний конфлікт, негативізм, опанування, особистісний контроль, психічна гнучкість, психологічна допомога, психологічна підтримка, психологічна реабілітація, психологічна травматизація.</p> <p>II. Опрацювати статті:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Амбрумова А. Г. Анализ состояний психологического кризиса и их динамика. 2. Анциферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита. 3. Варбан Є. О. Стратегії і прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості. <p>Джерело:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Амбрумова А. Г. Анализ состояний психологического кризиса и их динамика / А. Г. Амбрумова // Психологический журнал. – 1985. – Т. 6. – № 6. – С. 107–115. 2. Анциферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анциферова // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15. – № 1. – С. 3–19. 3. Варбан Є. О. Стратегії і прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості / Є. О. Варбан // 	1
----	--	---

	<p>Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 8. – С. 7–9.</p> <p>4. Варбан Є. О. Стратегії і прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості / Є. О. Варбан // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 9. – С. 12–14.</p> <p>III. Теми рефератів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Стрес як планетарна хвороба XXI століття. 2. Стратегії опанування у кризовому стані. 3. Причини виникнення та шляхи запобігання кризових станів особистості. 	
4-5.	<p>Тема 4-5. Кризи особистості в дошкільному, молодшому, підлітковому та юнацькому віці</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Криза народження як зв'язок поколінь. 2. Криза раннього дитинства (1-й рік життя). 3. Криза трирічного віку. 4. Суть кризи семи років. 5. Криза особистості підлітка. 6. Види суперечностей та їх вплив на виникнення кризи в юнацькому віці. 7. Почуття самотності як прояв кризового стану в юнацькому віці. 8. Класифікація особистісних криз студентів. <p>I. Словникова робота: криза новонародженості, криза першого року життя, криза третього року життя, криза семи років, підліткова криза, криза юнацького віку, кризи студентського життя.</p> <p>II. Опрацювати статті:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вінс В. А. Дослідження показників кризового характеру переходу від дитинства до дорослості в умовах психічної депривації. 2. Гаврилова Т. А. О кризисах в психическом развитии личности ребёнка. 3. Марютина Т. М. Об использовании понятий «критический», «сензитивный», период индивидуального детства. 4. Яворская Ж. Х. Кризис подросткового возраста. <p>Джерело:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вінс В. А. Дослідження показників кризового характеру переходу від дитинства до дорослості в умовах психічної депривації / В. А. Вінс // Науковий вісник Південно-Укр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – № 11–12. – С. 222–227. 2. Гаврилова Т. А. О кризисах в психическом 	0,5

	<p>развитии личности ребёнка / Т. А. Гаврилова // Психологические особенности формирования личности школьника. – М. : Образование, 1983. – С. 25–30.</p> <p>3. Марютина Т. М. Об использовании понятий «критический», «сензитивный», период индивидуального детства / Т. М. Марютина // Психологический журнал. – 1981. – Т.2. – № 1. – С. 145–153.</p> <p>4. Яворская Ж. Х. Кризис подросткового возраста / Ж. Х. Яворская // Проблемы психического развития современного школьника / Под. ред. В. В. Агеева. – Алматы : Престиж, 2003. – С. 120–124.</p> <p>III. Теми рефератів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суть кризи новонародженого. 2. Криза першого року життя: особливості протікання та шляхи подолання. 3. Криза третього року життя: симптоми та шляхи подолання. 4. Симптоматика кризи семи років. 5. Особливості перебігу кризи особистості підлітка. 6. Критерії та показники кризи юнацького віку. 7. Психологічний аналіз криз студентського віку. 	
6.	<p>Тема 6. Психологічна характеристика криз віку дорослості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальна характеристика віку дорослості. 2. Причини виникнення криз в період дорослості. 3. Ознаки і типологія криз віку дорослості. 4. Виникнення кризи у зв'язку із зміною життєвої ролі людини. 5. Позитивний вплив кризи на розвиток особистості (Л. С. Виготський, Ф. Є. Василюк). 6. Вікові (нормативні) та аномальні (ненормативні) кризи віку дорослості. 7. Стратегії розв'язання життєвої кризи. 8. Конструктивні та деструктивні шляхи виходу з кризи. <p>I. Словникова робота: екзистенціальна ситуація, життєва невдача, життєвий тонус, кризова ситуація, проблемна ситуація, психологічний захист, реабілітація, самоаналіз, самовизначення, самовдосконалення, самозвинувачення, самознищення, самоконтроль, самокорекція, самопізнання, самореабілітація, соціальна підтримка.</p>	0,5

	<p>II. Опрацювати статті:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Василюк Ф. Е. Типология переживания различных критических ситуаций. 2. Лидерс А. Г. Кризис пожилого возраста: гипотеза о его психологическом состоянии. 3. Моргун В. Ф. Кризові та еволюційні періоди розвитку особистості від народження до смерті: психологія людської долі. <p>Джерело:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Василюк Ф. Е. Типология переживания различных критических ситуаций / Василюк Ф. Е. Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 5. – С. 104–105. 2. Лидерс А. Г. Кризис пожилого возраста: гипотеза о его психологическом состоянии / А. Г. Лидерс // Психология зрелости и старения. – 2000. – № 2. – С. 6–11. 3. Моргун В. Ф. Кризові та еволюційні періоди розвитку особистості від народження до смерті: психологія людської долі / В. Ф. Моргун // Єдність педагогіки і психології у цілісному навчально-виховному процесі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (4–5 квітня 1995 р.) / Зав. ред. А. М. Бойко. – Полтава, 1995. – С. 135–139. <p>III. Теми рефератів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення і перебіг життєвих криз особистості. 2. Сутність першої психологічної кризи дорослого життя. 3. Гендерні особливості переживання кризи середини життя. 4. Особливості і наслідки переживання кризи «сенсу життя». 5. Особливості протікання кризи «Я–інтеграції». 	
7.	<p>Тема 7. Криза ідентичності особистості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Структурно–динамічний підхід і дослідження психології ідентичності (В. С. Агеєв, І. С. Кон, О. М. Леонтьєв, В. В. Столін, Л. Б. Шнейдер, В. А. Ядов та ін.). 2. Структура і зміст ідентичності та ідентифікації. 3. Статуси ідентичності за Дж. Марсіа та її види за Е. Гофманом. 4. Чинники, що сприяють розвитку кризи ідентичності. 5. Криза ідентичності як результат стагнації в розвитку особистості. 	1

	<p>6. Роль кризи особистісної ідентичності в розвитку людини.</p> <p>7. Конструктивні та деструктивні кризи ідентичності.</p> <p>8. Вплив «кризи ідентичності» на особистісне і професійне самовизначення.</p> <p>I. Словникова робота: ідентичність, ідентифікація, дифузна ідентичність, передчасна ідентичність, мораторій, досягнута ідентичність, «іманентна ідентичність», особистісна ідентичність, соціальна ідентичність, усвідомлена і неусвідомлена ідентичність, Я-ідентичність.</p> <p>II. Опрацювати статті:</p> <p>1. Антонова Н. В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии.</p> <p>2. Довгань О. Специфіка кризи особистості у юнацькому віці.</p> <p>3. Москаленко В. В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості.</p> <p>4. Сохань Л. Психологічні отрути життя.</p> <p>Джерело:</p> <p>1. Антонова Н. В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н. В. Антонова // Вопр. психологии. – 1996. – № 1. – С. 131–143.</p> <p>2. Довгань О. Специфіка кризи особистості у юнацькому віці / О. Довгань // Психологія і суспільство. – 2004. – № 2. – С. 144–150.</p> <p>3. Москаленко В. В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості / В. В. Москаленко // Психологія: Зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Вип. 17, 2002. – С. 65–70.</p> <p>4. Сохань Л. Психологічні отрути життя / Круглий стіл «Реструктурація особистості в нестабільному суспільстві: зміна життєвих світів, руйнація ідентичності, маргіналізація» / Л. Сохань // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 3. – С. 178–181.</p> <p>III. Теми рефератів:</p> <p>1. Ідентичність (самість) як один з аспектів проблеми «Я».</p> <p>2. Психологічна характеристика кризи ідентичності.</p>	
--	---	--

	<p>3. Діагностика кризи особистісної ідентичності.</p> <p>4. Вихід з кризи особистісної ідентичності шляхом реалізації людиною своїх цінностей і смислів.</p>	
8.	<p>Тема 8. Особливості кризового консультування та надання психологічної допомоги</p> <p>1. Кризове консультування як вид психологічної допомоги.</p> <p>2. Мета та завдання кризового консультування.</p> <p>3. Принципи кризового консультування.</p> <p>4. Види кризового консультування.</p> <p>5. Техніки кризового консультування.</p> <p>6. Особливості роботи психолога з людьми у кризових станах.</p> <p>7. Особливості роботи психолога з невиліковно хворими людьми.</p> <p>8. Етичний кодекс консультанта.</p> <p>I. Словникова робота: альтернатива, аутентичність, базисна мотивація діяльності, вербальна підтримка, види кризового консультування, випадки кризового консультування, віддзеркалювання, відкритість, відповідальність, делікатність, доброзичливість, довіра, емоційна підтримка, емпатія, етапи, завдання кризового консультування, кодекс професійної етики, консультування, компетентність, рефлексія, толерантність.</p> <p>II. Опрацювати статті:</p> <p>1. Васьківська С. Психологічний запит клієнта.</p> <p>2. Минеева О. Профессиональные качества и этические принципы консультанта.</p> <p>3. Минигалиева М. Р. Психологическое консультирование как процесс взаимопонимания.</p> <p>Джерело:</p> <p>1. Васьківська С. Психологічний запит клієнта / С. Васьківська // Психолог. – 2007. – січ. (№ 4). – С. 17–18. – (Психологічне консультування).</p> <p>2. Минеева О. Профессиональные качества и этические принципы консультанта / О. Минеева // Журн. практического психолога. – 2006. – № 4. – С. 27–29.</p> <p>3. Минигалиева М. Р. Психологическое консультирование как процесс взаимопонимания / М. Р. Минигалиева // Психология зрелости и старения. – 2003. – № 1. – С. 5–26.</p>	1
Усього годин		4

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Тема	К-ть годин
1.	Тема 1. Вплив кризового стану суспільства на особистість	6
2.	Тема 2. Криза соціуму і доля людини	6
3.	Тема 3. Фактори та форми психологічної травматизації особистості	10
4.	Тема 4. Втрата як чинник психологічної кризи	8
5.	Тема 5. Вікові кризи особистості	12
6.	Тема 6. Криза ідентичності особистості	10
7.	Тема 7. Самотність як прояв кризового стану особистості	8
8.	Тема 8. Життєва криза і самогубство людини	8
9.	Тема 9. Особливості кризового консультування та надання психологічної допомоги	10
	Усього годин	78

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання передбачає ґрунтовне опрацювання теоретичного матеріалу, першоджерел та додаткової літератури з теми, яка обирається студентом.

Індивідуальні завдання студенти виконують на основі знань, умінь та навичок, здобутих під час лекцій, практичних занять та самостійної роботи, що охоплює зміст навчальної дисципліни «Психологія криз особистості».

Враховуючи специфіку цього курсу, кожен студент має виконати такі індивідуальні завдання:

1. Скласти глосарій понять і термінів з навчальної дисципліни «Психологія криз особистості».
2. Підготувати доповідь, реферат з обраної теми (10-15 друкованих сторінок).
3. Сформувати банк психодіагностичних методик дослідження.

Орієнтовна схема реферативного повідомлення:

1. Загальна характеристика досліджуваної проблеми.
2. Аналіз історії проблеми та ступінь її розробленості.

3. Основні питання, яким приділяють увагу дослідники.
4. Висновки та оцінка студентом досліджуваної проблеми за власними критеріями.

5. Список використаних джерел.

На індивідуальні завдання з курсу «Психологія криз особистості» відводиться 18 год.

Максимальна кількість балів, яку отримує студент за виконану роботу «5».

Теми доповідей та рефератів

1. Вплив соціального оточення на виникнення життєвих криз особистості.
2. «Життєва криза» як феномен внутрішнього світу особистості.
3. Криза в сучасному вимірі життєвого шляху особистості.
4. Особливості перебігу життєвої кризи особистості.
5. Психологічний аналіз фаз розвитку кризи.
6. Специфіка кризи особистості в юнацькому віці.
7. Причини виникнення кризи ідентичності.
8. Сутність першої психологічної кризи дорослого віку.
9. Типологія життєвих криз дорослої людини.
10. Криза середини життя: особливості протікання.
11. Моделі поведінки жінок та чоловіків у період кризи.
12. Криза «сенсу життя»: її особливості та наслідки.
13. Зміст кризи похилого віку.
14. Самотність як прояв кризового стану особистості.
15. Особливості консультування та надання психологічної допомоги людині у період кризи.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час вивчення курсу передбачається застосування активних методик організації навчального процесу на основі проблемно-пошукового методу при читанні лекцій, проведенні практичних занять, індивідуальних навчально-дослідних завдань, організації дискусій та робіт у групах.

9. МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення дисципліни використовуються такі методи оцінювання:

- усне опитування;
- тестування;
- самостійна робота;
- індивідуальні завдання;
- контрольні роботи.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Критерії оцінювання знань студентів

Залік оцінюється за системою: «зараховано», «незараховано».

„Зараховано” оцінюється відповідь повна, змістовна, ґрунтовна на всі питання. При цьому студент відповідав на додаткові питання і навів приклади для підтвердження конкретних понять та фактів відповідаючи на питання.

„Незараховано” оцінюється відповідь невірна на всі питання, або коли студент припускався грубих помилок, в загальному продемонстрував досить низький рівень знань.

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Кордунова Н. О. Геронтопсихологія: матеріали для проведення психодіагностичного дослідження з людьми похилого віку. Методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять / Наталія Олександрівна Кордунова. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 140 с.

2. Кордунова Н. О. Психолого-педагогічний практикум для вчителів / Н. О. Кордунова. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 72 с.

12. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття про кризу.
2. Криза як психологічний феномен.
3. Історичні форми кризових станів.
4. Соціетальні підвалини кризового стану.
5. Криза в семантичній моделі особистості.
6. Соціальне походження криз.

7. Життєві кризи і сутність життя.
8. Вплив соціального оточення на виникнення життєвих криз.
9. Кризовий стан суспільства та його вплив на долю людини.
10. Механізми формування кризової поведінки особистості.
11. Криза світогляду особистості.
12. Духовна криза.
13. Внутрішньоособистісний конфлікт та життєві кризи особистості.
14. Соціально-психологічна безпека людини у період кризи.
15. Сучасні колізії життєвих криз особистості.
16. Вплив життєвих криз на саморозвиток особистості.
17. Фактори та форми психологічної травматизації особистості.
18. Стрес як планетарна хвороба ХХІ століття.
19. Види, механізми, стадії стресу.
20. Вплив стресових ситуацій на життя людини.
21. Загальна характеристика криз особистості.
22. Фази розвитку кризи (В. М. Заїка).
23. Ступені кризи та її характеристика.
24. Види життєвих криз.
25. Типи ставлення людини до кризи.
26. Стратегії розв'язання особистісної кризи.
27. Індивідуальні варіанти перебігу кризи.
28. Основні показники кризи особистості.
29. Шляхи подолання кризи.
30. Надання психологічної допомоги та самопомоги у кризових станах.
31. Класифікація життєвих криз (Ф. Є. Василюк).
32. Класифікація життєвих криз (І. С. Кон).
33. Класифікація життєвих криз (О. А. Донченко, Т. М. Титаренко).
34. Класифікація життєвих криз (Р. А. Ахмеров).
35. Вікові кризи особистості (за Е. Еріксоном).
36. Криза народження.
37. Криза 1-го року життя.
38. Криза трирічного віку.
39. Криза молодшого шкільного віку.
40. Криза підліткового віку.
41. Криза юнацького віку.

42. Криза ідентичності особистості.
43. Кризи студентського віку.
44. Кризи ранньої дорослості.
45. Криза середини життя.
46. Кризи віку дорослості.
47. Криза пізньої дорослості.
48. Втрата як причина виникнення психологічної кризи.
49. Професійна криза.
50. Виникнення кризи у зв'язку із зміною життєвої ролі.
51. Криза «сенсу життя».
52. Характеристика кризи, що сприяє розвитку особистості.
53. Моделі поведінки жінок і чоловіків у період кризи.
54. Форми переживання особистістю життєвих криз.
55. Кризи подружнього життя.
56. Самотність, як прояв кризового стану особистості.
57. Життєва криза і самогубство людини.
58. Суїцид як деструктивний вихід із кризи.
59. Кризове консультування як вид психологічної допомоги.
60. Види та техніки кризового консультування.

13. СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Основний:

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология. Учебник для студентов вузов / Г. С. Абрамова. – Изд. 2-е., испр. и доп. – М. : Академический проект, 2001. – 704 с.
2. Абраумова А. Г. Психологические аспекты одиночества / А. Г. Абраумова, О. Э. Калашникова. – М. : Знание, 1996. – 240 с.
3. Александров А. А. Психогенетика / А. А. Александров. – СПб. : Питер, 2006. – 192 с.
4. Баттерворт Дж. Принципы психологии развития / Дж. Баттерворт, М. Харрис. – М. : Когито-Центр, 2000. – 350 с.
5. Бауэр Т. Психическое развитие младенца / Т. Бауэр. – М. : Прогресс, 1979. – 132 с.
6. Варбан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви / Є. О. Варбан // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка,

- Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 10. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 120–133.
7. Варбан Є. О. Стратегії і прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості / Є. О. Варбан // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 8. – С. 7–9; № 9. – С. 12–14.
8. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.
9. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – 3-тє вид. – К. : Каравела, 2012. – 344 с.
10. Выготский Л. С. Кризис семи лет / Л. С. Выготский // Собр. соч. в 6 т. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 376–385.
11. Выготский Л. С. Младенческий возраст. Кризис первого года жизни / Л. С. Выготский // Собр. соч. в 6 т. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 269–367.
12. Выготский Л. С. Раннее детство. Кризис трех лет / Л. С. Выготский // Собр. соч. в 6 т. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 340–375.
13. Гаврилова Т. П. О кризисах и психическом развитии личности ребёнка / Т. П. Гаврилова // Психологические особенности формирования личности школьника. – М. : Наука, 1983. – С. 25–30.
14. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : [монографія] / Ярослав Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
15. Дзюба Т. М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Навчальний посібник / Т. М. Дзюба, О. Г. Коваленко; за ред. В. Ф. Моргуна. – К. : Видавничий дім «Слово», 2013. – 264 с.
16. Довгань О. Специфіка кризи особистості в юнацькому віці / О. Довгань // Психологія і суспільство. – 2004. – № 2. – С. 144–150.
17. Елагина М. Г. Развитие личности ребёнка в критические периоды детства / М. Г. Елагина, Т. В. Гуськова // Развитие психики ребёнка в общении со взрослыми и сверстниками / Под. ред. А. Г. Рузской. – М. : АПН СССР, НИИ общ. и пед. психологии, 1990. – С. 43–47.
18. Жедунова Л. Г. Личностный кризис и образ мира (субъективная реальность кризиса) : [монография] / Л. Г. Жедунова. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2009. – 135 с.

19. Життєві кризи особистості. – Діти і молодь у кризовому суспільстві : технологія допомоги і підтримки : [метод. рекомендац. / упорядник М. Твардовська]. – К. : ІЗМН, 1998. – 278 с.
20. Життєві кризи особистості : наук. метод. посіб. : у 2 ч. / Ін-т змісту і методів навчання; В. М. Доній, Г. М. Несек, Л. В. Сохань [та ін.]. – К. : ІЗМН 1998. – Ч. 1 : Психологія життєвих криз особистості. – 356 с.
21. Захаров А. И. Ребёнок до рождения и психотерапия последствий психических травм / А. И. Захаров. – СПб. : Союз, 2008. – 244 с.
22. Злобіна О. Г. Суспільна криза і життєві стратегії особистості / О. Г. Злобіна, В. О. Тихонович. – К. : Стислос, 2001. – 238 с.
23. Капрара Дж. Психология личности / Дж. Капрара, Д. Сервон. – СПб. : Питер, 2003. – 246 с.
24. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса / Л. А. Китаев-Смык. – М. : Наука, 1983. – 368 с.
25. Ковалёва Г. В. Психология хандры, или выход есть / Г. В. Ковалёва. – М. : АСТ – ПРЕСС КНИГА, 2008. – 288 с.
26. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью / В. В. Козлов. – М. : Изд. Института психотерапии, 2003. – 301 с.
27. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Изд. «Питер», 2001. – 992 с. : (Серия «Мастера психологии»).
28. Крукович Е. И. Кризисное вмешательство / Е. И. Крукович. – Минск : ЕГУ, 2003. – 91 с.
29. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: Учебн. пособ. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Кулюцкий. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 464 с.
30. Кутішенко В. П. Психологія розвитку та вікова психологія : Практикум : Навч. посіб. / В. П. Кутішенко, С. О. Ставицька. – К. : Каравела, 2009. – 448 с.
31. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Изд. 2-е / А. Н. Леонтьев. – М. : Мысль, 1965. – 572 с.
32. Максимов М. Как преодолевать кризисы / М. Максимов // Физкультура и спорт. – 2009. – № 10. – С. 54–59.
33. Малкина - Пых И. Г. Возрастные кризисы взрослости : Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М. : ЭКСМО, 2005. – 416 с.
34. Миллер С. Психология развития : методы исследования / С. Миллер. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.

35. Миронов А. И. Критические периоды детства / А. И. Миронов. – М. : Знание, 1979. – 96 с.
36. Мухина В. С. Возрастная психология : феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 432 с.
37. Особистісні кризи студентського віку : Зб. наук. статей / За ред. Т. М. Титаренко. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 110 с.
38. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов / К. Н. Поливанова. – М. : АКАДЕМИЯ, 2000. – 184 с.
39. Поліщук В. Вікові кризи у психічному розвитку особистості / В. Поліщук // Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова. – Випуск 1 (8), 2000. – С. 126–130.
40. Поліщук В. М. Криза 7 років: феноменологія, проблеми / В. М. Поліщук. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 118 с.
41. Поліщук В. М. Криза 13 років : феноменологія, проблеми : [монографія] / В. М. Поліщук. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 187 с.
42. Психология возрастных кризисов: Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. – М. : АСТ, 2001. – 560 с.
43. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Титаренко Т. М. – К. : Агропромвидав України, 1998. – 348 с.
44. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / Под ред. А. А. Реана. – СПб. : «ПРАЙМ - ЕВРОЗНАК», 2005. – 416 с.
45. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение, общение / А. А. Реан. – М. : АСТ; СПб. : «ПРАЙМ - ЕВРОЗНАК», 2007. – 407 с.
46. Регуш Л. А. Проблемы психического развития и их предупреждение (от рождения до пожилого возраста) / Л. А. Регуш. – СПб. : Речь, 2006. – 320 с.
47. Ромек В. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / В. Г. Ромек, В. А. Которович, Е. И. Крукович. – СПб. : Речь, 2005. – 256 с.
48. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме / Г. Селье. – М. : Медгиз, 1960. – 185 с.
49. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.

50. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 176 с.
51. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: Соціальна необхідність та безпека / Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна. – К. : Марич, 2009. – 76 с.
52. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування / Т. М. Титаренко. – К. : Главник, 2004. – 96 с.
53. Толстых А. В. Возрасты жизни / А. В. Толстых. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 206 с.
54. Уайт Б. Первые три года жизни / Б. Уайт. – М. : Педагогика, 1982. – 132 с.
55. Хаметов Н. Одиночество мужское и женское / Н. Хаметов. – К. : Знание, 1995. – 186 с.
56. Хухлаева О. В. Психология развития : молодость, зрелость, старость / О. В. Хухлаева. – М. : Издательский Центр «Академия», 2006. – 286 с.
57. Швалб Ю. М. Одиночество : социально–психологические проблемы / Ю. М. Швалб, О. В. Данчева. – К. : Знание, 1991. – 184 с.
58. Эльконин Б. Д. Кризис детства и основания для проектирования форм детского развития / Б. Д. Эльконин // Вопр. психологии. – 1992. – № 3–4. – С. 7–13.
59. Юрьева Л. Н. Кризисные состояния: [монография] / Л. Н. Юрьева. – Днепропетровск : Арт–пресс, 1998. – 156 с.
60. Яворская Ж. Х. Кризис подросткового возраста / Ж. Х. Яворская // Проблемы психического развития современного школьника / Под ред. В. В. Агеева. – Алматы : Престиж, 2003. – С. 120–124.

Додатковий:

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 229 с.
2. Александров Е. О. Взорванный мозг. Посттравматическое стрессовое расстройство. Клиника и лечение / Е. О. Александров. – Новосибирск: Сибвузиздат, 2001. – 160 с.
3. Ананьев Б. Г. Некоторые проблемы психологии взрослых / Б. Г. Ананьев. – М. : Знание, 1972. – 148 с.
4. Анциферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуации и психологическая защита

- / Л. И. Анциферова // Психологический журнал. – 1994. – Т.15. – №1. – С. 3–18.
5. Апчел В. Я. Стресс и стрессоустойчивость человека / В. Я. Апчел, В. Н. Цыган. – СПб. : ВМедА, 1999. – 86 с.
6. Беляева В. В. Суицидальное поведение лиц, инфицированных ВИЧ / В. В. Беляева, Е. В. Ручкина, В. В. Покровский // Терапевтический журнал. – 2009. – Т. 43. – № 4. – С. 18–26.
7. Бердяев Н. Самоубийство / Н. Бердяев. – М. : Наука, 1992. – 166 с.
8. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А. Ф. Бондаренко. – К. : Укртехпресс, 1997. – 215 с.
9. Гурвич И. Н. Социальная психология здоровья / И. Н. Гурвич. – СПб. : Изд-во СПб. ГУ, 1999. – 124 с.
10. Дзюба Т. М. Криза в сучасному вимірі життєвого шляху особистості / Т. М. Дзюба // Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій: матеріали Всеукр. наук. – практ. конф. з міжнародн. участю // Полтава, 15–17 лютого, 2013 р. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. – С. 51–60.
11. Дюркгейм Э. Самоубийство / Э. Дюркгейм. – М. : Медицина, 1994. – 128 с.
12. Калшед Д. Внутренний мир травмы / Д. Калшед. – М. : Академический проект, 2001. – 305 с.
13. Колодзин Б. Как жить после психической травмы / Б. Колодзин. – М. : Медицина, 1992. – 95 с.
14. Кордунова Н. О. Геронтопсихологія: матеріали для проведення психо-діагностичного дослідження з людьми похилого віку. Методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять / Наталія Олександрівна Кордунова. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 140 с.
15. Кордунова Н. О. Психолого – педагогічний практикум для вчителів / Н. О. Кордунова. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 72 с.
16. Корчагина С. Г. Генезис, виды и проявления одиночества : [монография] / С. Г. Корчагина. – М. : МПСИ, 2005. – 196 с.
17. Литвинцев С. В. Психологические факторы формирования и течения стрессогенных расстройств у участников афганской войны / С. В. Литвинцев, О. Н. Кузнецов // Вестник психотерапии. – 1996. – №3 (8). – С.46–60.

18. Лыткин В. М. Посттравматические стрессовые расстройства / В. М. Лыткин, В. К. Шамрей, К. Н. Койстрик. – СПб. : ВМедА, 1999. – 91с.
19. Магомед-Эминов М. Ш. Личность и экстремальная жизненная ситуация / М. Ш. Магомед-Эминов // Вестник МГУ. – Сер.14. Психология. – 1996. – Т.17. – №1. – С. 26 – 35.
20. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А. Г. Маклаков // Психологический журнал. – 2001. – Т.22. – №1. – С. 16–24.
21. Марищук В. Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса / В. Л. Марищук, В. И. Евдокимов. – СПб. : Издательский Дом "Сентябрь", 2001. – 260 с.
22. Методическое пособие по работе с посттравматическими стрессовыми расстройствами. – СПб. : Гармония, 2001. – 105 с.
23. Мовчан М. М. Самотність як феномен буття особистості : [монографія] / М. М. Мовчан. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 265 с.
24. Мухамедрахимов Р. Ж. Взаимодействие и привязанность матерей и младенцев групп риска / Р. Ж. Мухамедрахимов // Вопр. психологии. – 1998. – № 2. – С. 18–33.
25. Никифоров Г. С. Проблемы профессионального здоровья: исторический аспект / Г. С. Никифоров, Л. И. Августова // Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Питер, 2003. – С. 481–507.
26. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
27. Полукордене К. О. Психологические кризисы и их преодоление / К. О. Полукордене; Пер. с литовского В. Тюленевой. – Вильнюс, 2006. – 63 с.
28. Психология старости и старения: Хрестоматия / Сост. О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. – М. : Академия, 2003. – 460 с.
29. Пуховский Н. Н. Психопатологические последствия чрезвычайных ситуаций / Н. Н. Пуховский. – М. : Академический проект, 2000. – 286с.
30. Пушкарев А. Л. Посттравматическое стрессовое расстройство: диагностика, психофармакотерапия, психотерапия / А. Л. Пушкарев, В. А. Доморацкий, Е. Г. Гордеева.– М. : Издательство Института психотерапии, 2000. – 128с.

31. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с.
32. Романова Е. В. Графические методы в психологической диагностике / Е. В. Романова, О. Ф. Потемкина. – М. : Дидакт, 1992. – 278 с.
33. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360 с.
34. Самоукина Н. В. Женское одиночество: полноценная жизнь или страдание? / Н. В. Самоукина. – М. : ООО «Издательство Астрель», 2004. – 252 с.
35. Семичов С. Б. Предболезненные психические расстройства / С. Б. Семичов. – М. : Медицина, 1987. – 184 с.
36. Собчик Л. Н. Введение в психологию индивидуальности / Л. Н. Собчик. – М. : Институт прикладной психологии, 1998. – 512 с.
37. Соловьёв И. В. Посттравматический стрессовый синдром: причины, условия, последствия. Оказание психологической помощи и психореабилитация / И. В. Соловьёв. – М. : Медицина, 2000. – 111 с.
38. Тарабрина Н. В. Психологические последствия войны / Н. В. Тарабрина // Психологическое обозрение. – 1996. – №1 (2). – С. 26–29.
39. Титаренко Т. М. Испытание кризисом: Одиссея преодоления / Т. М. Титаренко. – К. : Изд. 2-е, испр. – М. : «Когито–Центр», 2010. – 304 с.
40. Унамуно М. О трагическом чувстве жизни / М. Унамуно. – М. : Образование, 1997. – 132 с.
41. Хараш А. У. Психология одиночества / А. У. Хараш // Педология – новый век. – 2000. – № 4. – С. 187–192.
42. Хьелл Л. Теории личности (основные положения, исследования и применения) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер–Пресс, 1997. – 608 с.
43. Шагивалеева Г. Р. Одиночество и особенности его переживания студентами: [монография] / Г. Р. Шагивалеева. – Елабуга : Изд. ОАО «Алмедиа», 2007. – 157 с.
44. Эриксон Э. Восемь возрастов человека / Э. Эриксон // Детство и общество. – Изд. 2-е, пер. и доп. / Пер. Алексеева А. А. – СПб. : Речь, 2002. – С. 235–259.
45. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Г. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.

Навчально-методичне видання

Кордунова Наталія Олександрівна

Психологія криз особистості

Робоча програма

нормативної навчальної дисципліни

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 17.02.2014. Формат 60x84 / 16

Ум. друк. арк. 2. Зам. № 387. Тираж 50.

Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ПП Іванюк В. П. 43021 м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.

Свідоцтво Держкомінформу України

ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.

